

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2018 / Vol. XXXVII / 1 / 71-83
Pregledni naučni rad
UDK: 343.123.4(497.11)
343.291(497.11)

ZASTARELOST U KRIVIČNOM PRAVU REPUBLIKE SRBIJE*

Dragan Jovašević*
Pravni fakultet Univerziteta u Nišu

Pravilo je da svaki krivično odgovoran učinilac krivičnog dela od strane nadležnog suda bude osuđen na zakonom propisanu kaznu. No, u praksi su, još od najstarijih vremena, poznate situacije da se učiniocu krivičnog dela uopšte ne sudi ili da ne izvršava izrečenu krivičnu sankciju, uopšte ili delimično, pod zakonom propisanim uslovima. Do toga dolazi usled primene zastarelosti, amnestije ili pomilovanja. To su instituti koji u javnom interesu, uglavnom iz političkih ili kriminalno-političkih razloga, gase pravo države na primenu krivične sankcije. Iako se radi o tri instituta slične prirode, dejstva, sadržine i značaja, među njima postoje i značajne razlike. Zastarelost je gašenje krivične sankcije usled proteka zakonom određenog vremena. Upravo o pojmu, karakteristikama, sadržini, dejstvu i pravnoj prirodi zastarelosti sa normativnog, teorijskog i praktičnog aspekta u krivičnom pravu Republike Srbije govori ovaj rad.

KLJUČNE REČI: krivično delo/ odgovornost/ krivična sankcija/ gašenje/ zastarelost/ vreme

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnost socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS

* E-mail: jovas@prafak.ni.ac.rs

UVOD

Pravilo je, kao što to nalažu i principi pravičnosti i zakonitosti, da svaki učinilac krivičnog dela za izvršeno ili pokušano delo kojim se povređuju ili ugrožavaju zaštićena društvena dobra, vrednosti i interesi dobije zasluženi kaznu zbog kršenja normi pravnog poretka. No, od tog pravila, sva savremena krivična zakonodavstva, pa tako i zakonodavstvo Republike Srbije poznaje određene izuzetke. Oni se odnose na okolnosti ili osnove koji dovode do gašenja krivične sankcije.

Svaka krivična sankcija se, naime, gasi izvršenjem nad učiniocem krivičnog dela (osuđenim licem) od strane nadležnih državnih organa (organa penitencijarne administracije). No, do gašenja krivične sankcije može dovesti i jedan stvarni životni događaj kao faktička okolnost. To je smrt učinioca krivičnog dela što dovodi do obustave daljeg vođenja krivičnog postupka (koji još uvek nije pravnosnažno okončan) ili do neizvršenja izrečene krivične sankcije u pravnosnažnoj sudskoj odluci (Čubinski, 1934:217-225).

No, savremena krivična zakonodavstva poznaju i određene javnopravne institute. Oni predstavljaju osnove koji dovode do gašenja državnog prava na kažnjavanje i primenu drugih krivičnopravnih mera. To su osnovi koji gase pravo države na izricanje, odnosno na izvršenje izrečene krivične sankcije (*ius puniendi*). Pri tome primena ovih osnova ne dira u postojanje krivičnog dela, krivicu njegovog učinioca, odnosno zakonitost izrečene krivične sankcije. To su javnopravni instituti koji su zakonom utvrđeni u opštem društvenom interesu (iako od njih najveću korist, benefit uživa upravo učinilac krivičnog dela). O postojanju ovih osnova sud mora da vodi računa po službenoj dužnosti bez obzira na to da li se učinilac dela na koga se odnose pozvao na njihovo postojanje ili nije (Jovašević, 2016:319).

Do gašenja krivičnih sankcija u Republici Srbiji dovode tri javnopravna osnova. To su: a) zastarelost, b) amnestija i c) pomilovanje (Kokolj, Jovašević, 2012:233-237).

1. ZASTARELOST

Zastarelost je osnov koji dovodi do gašenja krivične sankcije usled proteka zakonom određenog vremena (Đorđević, Đorđević, 2016:122-124). Pošto se zastarelost određuje od strane države putem pravnih propisa, to se ona javlja kao potpuno odricanje države od prava kažnjavanja zbog proteka vremena. Zastarelost se daje u javnom, opštem, društvenom interesu. U uporednom zakonodavstvu (Hrvatska) se mogu naći i drugačija pojmovna određenja instituta zastarelosti - da to nije osnov za gašenje krivičnih sankcija, već osnov koji dovodi do nemogućnosti primene krivičnog zakonodavstva usled proteka određenog vremena (Pavišić, Grozdanić, Veić, 2007:75-82).

Zakonodavstvo i pravna teorija razlikuju više vrsta zastarelosti zavisno od upotrebljenog kriterijuma (Jovašević, Mitrović, Ikanović, 2017:319-322).

Tako prema vremenu od kada počinje da teče rok zastarelosti, razlikuje se: a) zastarelost krivičnog gonjenja (abolicijska) i b) zastarelost izvršenja kazne i druge krivične sankcije.

Prema dejstvu zastarelosti, razlikuje se: a) relativna i b) apsolutna zastarelost. Prema svojstvu učinioca krivičnog dela na koja se primenjuje zastarelost, razlikuje se: a) zastarelost za fizičko lice i b) zastarelost za pravno lice.

2. ZASTARELOST KRIVIČNOG GONJENJA

Zastarelost krivičnog gonjenja nastupa kada se posle isteka zakonom određenog vremena od izvršenja krivičnog dela ne može preduzeti krivično gonjenje njegovog učinioca (Kambovski, 2006:787-792). Sudska praksa pruža zanimljiva pravna stanovišta o ovom pitanju. Posle stupanja optužnice na pravnu snagu, rešenje o obustavi krivičnog postupka zbog zastarelosti krivičnog gonjenja ne može doneti predsednik veća, već samo veće iz člana 24. stav 6. ZKP ili veće na glavnom pretresu (rešenje Okružnog suda u Beogradu Kž. 1321/2006). Procesna situacija nastala od dana pravnosnažnosti rešenja kojim je dozvoljeno ponavljanje krivičnog postupka i za vreme novog suđenja isključuje uticaj zastarelosti krivičnog gonjenja na ishod tog postupka (presuda Vrhovnog kasacionog suda Kzz. 9/2011).

Ovo je osnov koji ima najšire dejstvo primene jer usled njegovog nastupanja nema uopšte mogućnosti za vođenje i okončanje krivičnog postupka, pa se učinilac krivičnog dela ne smatra osuđenim licem (odnosno povratnikom u slučaju da ponovo izvrši krivično delo). Vreme koje treba da protekne da bi nastupila zastarelost, naziva se rok zastarelosti.

Rok zastarelosti krivičnog gonjenja je različit za pojedina krivična dela. On zavisi od vrste i visine zakonom propisane kazne za određeno krivično delo. U članu 103. Krivičnog zakonika¹ (KZ) predviđeno je da se krivično gonjenje ne može preduzeti kada protekne:

- 1) dvadeset i pet godina od izvršenja krivičnog dela za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora od trideset do četrdeset godina,
- 2) dvadeset godina od izvršenja krivičnog dela za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora preko petnaest godina,
- 3) petnaest godina od izvršenja krivičnog dela za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora preko deset godina,
- 4) deset godina od izvršenja krivičnog dela za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora preko pet godina,
- 5) pet godina od izvršenja krivičnog dela za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora preko tri godine,

¹ Službeni glasnik Republike Srbije broj 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016.

6) tri godine od izvršenja krivičnog dela za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora preko jedne godine i

7) dve godine od izvršenja krivičnog dela za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora do jedne godine ili novčana kazna.

Ako je za krivično delo propisano više kazni, rok zastarelosti se određuje po najtežoj propisanoj kazni.

Rok zastarelosti krivičnog gonjenja počinje da teče od dana kada je krivično delo izvršeno. Krivično delo je izvršeno (član 16. KZ) u vreme kada je izvršilac radio ili bio dužan da radi bez obzira kad je posledica dela nastupila. Ukoliko je posledica krivičnog dela nastupila kasnije, zastarelost krivičnog gonjenja počinje da teče od dana kada je posledica nastupila. O tome kada počinje da teče rok zastarelosti krivičnog gonjenja u našoj sudskoj praksi su se iskristalisala sledeća pravna shvatanja (Jovašević, 2013:117-120):

1) Ukoliko dan i mesec izvršenja krivičnog dela nije moguće utvrditi, već je u izreci presude samo navedena godina izvršenja, kao datum izvršenja dela smatra se onaj datum koji je za okrivljenog najpovoljniji, a to je 1. januar od kada počinje da teče rok zastarelosti krivičnog gonjenja (presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 3102/2010);

2) Kada se ima u vidu da je okrivljeni izvršio više protivpravnih dela koja su po zakonu predviđena kao krivična dela i da je za neka od njih nastupila zastarelost krivičnog gonjenja, ta okolnost je bez značaja za pravilnost i zakonitost odluke o izrečenoj meri bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja na slobodi i na dužinu njenog trajanja (rešenje Apelacionog suda u Nišu Kž. 1356/2012);

3) U situaciji kada nije dokazano da je okrivljeni izvršio krivično delo koje mu je optužbom stavljeno na teret, a iz izvedenih dokaza proizilazi da postoji izvršenje drugog krivičnog dela za koje je nastupila zastarelost krivičnog gonjenja, sud će okrivljenog osloboditi od optužbe za delo koje mu je stavljeno na teret, a u obrazloženju će konstatovati da je nastupila zastarelost krivičnog gonjenja za krivično delo koje postoji (presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 1367/2013) i

4) Ako je okrivljenom stavljeno na teret izvršenje krivičnog dela gde je krivičnopravna radnja preduzeta neutvrđenog dana u određenom periodu, kao vreme izvršenja krivičnog dela mora se uzeti dan koji je najpovoljniji za okrivljenog, a to je dan kada počinje taj period (presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Kž. 133/2014).

Kod produženog i kolektivnog krivičnog dela rok zastarelosti krivičnog gonjenja počinje da teče od dana kada je izvršena poslednja radnja koja ulazi u sastav produženog, odnosno kolektivnog krivičnog dela (Grozđanić, Škorić, Martinović, 2013:72-79).

Kod trajnog krivičnog dela zastarelost počinje da teče od trenutka kada je prestalo protivpravno stanje. O nastupanju zastarelosti kod trajnog krivičnog dela, sudska praksa beleži sledeća pravna shvatanja: krivično delo izvršeno tokom trajanja protivpravnog stanja stvorenog propustima okrivljenog koji nije preduzimao

odgovarajuće mere za obezbeđenje naoružanja koje mu je povereno kao rukovaocu magacina koje traje u dužem periodu počinje da zastareva tek od momenta kada to protivpravno stanje bude prekinuto – a to je trenutak kontrole naoružanja kada je otkriven nestanak automatske puške (presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. Vp. 26/2006); kako krivično delo nedavanja izdržavanja nije trajno krivično delo, već je svršeno propuštanjem da se izdržavanje daje onako kako je određeno pravnosnažnom sudskom odlukom, to se svakom eventualno ponovljenom radnjom izvršenja prema istom licu stižu obeležja novog krivičnog dela za koje teku pojedinačni rokovi zastarelosti (rešenje Apelacionog suda u Novom Sadu Kž. 130/2013).

Za pokušano krivično delo ovaj rok se određuje prema roku zastarelosti za svršeno krivično delo.

Rok zastarelosti za saučesnike se računa od dana kada je saučesnik radio ili bio dužan da radi (član 16. stav 2. KZ).

U pravnoj teoriji se ističe da postoji poseban vid zastarelosti za krivična dela koja su izvršena od strane mlađeg maloletnika, kada mu se sudi kao punoletnom licu (član 40. Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica² - ZOMUKD). U slučaju da je to lice u međuvremenu navršilo 21 godinu, a krivični postupak još uvek nije okončan, tada mu se ne može suditi za izvršeno krivično delo iako još uvek nije protekao zakonom predviđeni rok zastarelosti (Jovašević, 2011:113).

3. OBUSTAVA I PREKID ZASTARELOSTI

Obustava (mirovanje) zastarelosti znači da usled dejstva izvesnih okolnosti krivično gonjenje ne može otpočeti ili se ne može nastaviti (Mrvić Petrović, 2005:179-182). Za vreme postojanja i dejstva ovih okolnosti rok zastarelosti krivičnog gonjenja ne teče, a kada te okolnosti prestanu, rok se nastavlja tamo gde je i prestao njihovim nastupanjem. Postoje dve vrste smetnji koje dovode do obustave zastarelosti: a) faktičke i b) pravne smetnje (Turković et al., 2013:119-123).

Faktičke smetnje su okolnosti stvarne prirode: okupacija države, ratno ili vanredno stanje, stanje neposredne ratne opasnosti, stanje požara, poplave, zemljotresa ili epidemije opasne zarazne bolesti, nedostupnost učinioca krivičnog dela nadležnim državnim organima.

Pravne smetnje su okolnosti pravne prirode: duševno oboljenje učinioca koje nastupi posle izvršenja krivičnog dela, imunitet učinioca krivičnog dela, prethodno rešenje pitanja ekstradicije. Ako je u izvršenju krivičnog dela učestvovalo više lica, obustava zastarelosti deluje samo prema licu na koga se odnosi smetnja za krivično gonjenje, dok u odnosu na ostala lica rok zastarelosti teče. Obustavom zastarelosti

² Službeni glasnik Republike Srbije broj 85/2005.

krivičnog gonjenja rok zastarelosti se povećava za onoliko vremena za koliko je trajalo dejstvo okolnosti koje su je i prouzrokovale.

Prekid zastarelosti znači da se usled dejstva izvesnih okolnosti rok zastarelosti prekida, tako da prestankom njihovog dejstva, rok se ne nastavlja, već počinje ponovo da teče. Dva su osnova koja dovode do prekida zastarelosti krivičnog gonjenja (član 104. KZ):

a) preduzimanje procesne radnje nadležnog državnog organa radi otkrivanja krivičnog dela ili radi otkrivanja i gonjenja njegovog učinioca. Pri tome treba reći da u pravnoj teoriji nema jedinstvenog shvatanja o pojmu procesne radnje – da li se ona shvata samo u objektivnom ili u objektivno-subjektivnom smislu (Marjanovik, 1998: 386).

Kao procesne radnje u sudskoj praksi su smatrane različite delatnosti kao što su: upućivanje sudu podneska punomoćnika privatnih tužilaca s predlogom da se zakaže glavni pretres predstavlja procesnu radnju ovlašćenog procesnog subjekta kojom se prekida zastarelost krivičnog gonjenja (presuda Vrhovnog kasacionog suda Kzz 70/2011); prvostepeni sud preduzimanjem procesnih radnji je prekinuo tok roka relativne zastarelosti (rešenje Apelacionog suda u Kragujevcu Kž. 1649/2012); činjenicu da li je okrivljeni za vreme dok teče rok zastarelosti učinio isto teško ili teže krivično delo koja može dovesti do prekida roka zastarelosti drugostepeni sud ne može utvrđivati po službenoj dužnosti (presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 3973/2012) i

b) kada učinilac za vreme dok teče rok zastarelosti učini isto tako teško ili još teže krivično delo (težina ovih dela procenjuje se na osnovu u zakonu propisane kazne).

Budući da usled dejstva okolnosti koje dovode do obustave ili prekida zastarelosti, rok zastarelosti krivičnog gonjenja učinioca krivičnog dela može da se povećava unedogled, savremena krivična zakonodavstva predviđaju apsolutnu zastarelost. Apsolutna zastarelost znači nemogućnost krivičnog gonjenja kada protekne dvostruko vreme koje se po zakonu traži za zastarelost krivičnog gonjenja.

4. ZASTARELOST IZVRŠENJA KRIVIČNIH SANKCIJA

Zastarelost izvršenja krivičnih sankcija znači da je protiv učinioca krivičnog dela okončan krivični postupak pred nadležnim sudom i da mu je izrečena kazna ili druga krivična sankcija, ali da se ona usled proteka zakonom određenog vremena ne može izvršiti. To znači da se ovo lice smatra osuđenim bez obzira na to što mu izrečena kazna potpuno ili delimično može da zastari. Za nastupanje ove zastarelosti potrebno je da je sud izrekao kaznu, ali da se usled nastupanja određenih okolnosti nije pristupilo njenom izvršenju ili da je izvršenje usled dejstva tih okolnosti prekinuto (Selinšek, 2007:359-366).

Rok zastarelosti izvršenja kazne računa se od pravnosnažnosti sudske odluke kojom je kazna ili druga krivična sankcija izrečena (osim kada je odluka o uslovnoj osudi opozvana, kada taj rok počinje da teče od dana pravnosnažnosti odluke o opozivanju

uslovne osude). Sudska praksa pruža brojne primere načine rešavanja momenta od kada počinje da teče ovaj rok zastarelosti:

1) Zastarelost izvršenja kazne počinje od dana kada je presuda kojom je kazna izrečena postala pravnosnažna, a nastaje u svakom slučaju kada protekne dvostruko vreme koje se po zakonu traži za zastarelost izvršenja kazne (rešenje Apelacionog suda u Nišu Kž. 715/2011);

2) Radnje koje je sud preduzeo s ciljem prinudne naplate novčane kazne ne mogu prekinuti rok zastarelosti izvršenja novčane kazne (rešenje Apelacionog suda u Beogradu Kž. 3934/2011);

3) Zastarelost se prekida svakom radnjom nadležnog organa koja se preduzima radi izvršenja izrečene kazne – kada je upravnik zavoda izdao naredbu za raspisivanje poternice za osuđenim licem koje se udaljilo iz zavoda, te preduzima druge radnje s ciljem njegovog ponalaženja (rešenje Apelacionog suda u Novom Sadu Kž. 2881/2013);

4) Ukoliko se osuđeni već nalazi na izdržavanju kazne po drugoj pravnosnažnoj presudi, ne može da nastupi relativna zastarelost izvršenja kazne (rešenje Apelacionog suda u Beogradu Kž. 3027/2013).

Dužina roka zastarelosti izvršenja kazne zavisi od vrste i visine izrečene kazne u pravnosnažnoj sudskoj odluci (Radovanović, 1975:326-330). Prema članu 105. KZ predviđeno je da se izrečena kazna ne može izvršiti kada protekne:

- 1) dvadeset pet godina od osude na kaznu zatvora od trideset do četrdeset godina,
- 2) dvadeset godina od osude na kaznu zatvora preko petnaest godina,
- 3) petnaest godina od osude na kaznu zatvora preko deset godina,
- 4) deset godina od osude na kaznu zatvora preko pet godina,
- 5) pet godina od osude na kaznu zatvora preko tri godine,
- 6) tri godine od osude na kaznu zatvora preko jedne godine i
- 7) dve godine od osude na kaznu zatvora do jedne godine, novčanu kaznu, kaznu rada u javnom interesu ili kaznu oduzimanja vozačke dozvole.

Zastarelost izvršenja novčane kazne i oduzimanja vozačke dozvole (kada su izrečene kao sporedne kazne) nastaje kada protekne dve godine od pravnosnažnosti presude kojom su te kazne izrečene.

Ako je aktom amnestije ili pomilovanja ili odlukom suda po vanrednom pravnom leku izrečena kazna smanjena, tada se vreme koje je potrebno za nastupanje zastarelosti određuje prema novoj kazni, ali se rok zastarelosti računa od ranije pravnosnažne presude.

Zastarelost izvršenja mera bezbednosti: a) obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi, b) obaveznog psihijatrijskog lečenja na slobodi, c) obaveznog lečenja narkomana, d) obaveznog lečenja alkoholičara i e) oduzimanja

predmeta nastupa kada protekne pet godina od dana pravnosnažnosti odluke kojom su te mere izrečene.

Zastarelost izvršenja mera bezbednosti: a) zabrane vršenja poziva, delatnosti i dužnosti, b) zabrane upravljanja motornim vozilom i c) proterivanja stranca iz zemlje nastupa kada protekne vreme za koje su te mere izrečene (član 106 KZ).

Interesantno je da zakon ništa ne govori o zastarelosti izvršenja: a) mere oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim delom, iako se u uporednom zakonodavstvu može pronaći rešenje da izrečena mera ove vrste uopšte ne može da zastari (npr. član 85. Kaznenog zakona Hrvatske), b) mere bezbednosti zabrane približavanja i komunikacije s oštećenim i c) mere bezbednosti zabrane prisustvovanja određenim sportskim priredbama.

Na kraju treba ukazati i na specifična rešenja zastarelosti kod maloletnih učinilaca krivičnih dela. Naime, prema ovim licima je pod zakonom propisanim uslovima u svakom slučaju moguća primena zastarelosti krivičnog gonjenja, na isti način kao i kod punoletnih lica.

Kada se radi o izrečenim krivičnim sankcijama prema maloletnicima, vaspitne mere ne zastarevaju usled protoka zakonom određenog roka od pravnosnažnosti odluke o njihovom izricanju, što i odgovara prirodi, karakteru, sadržini i svrsi ove vrste krivičnih sankcija. Tada dolazi do primene sledećih instituta: a) obustava izvršenja i zamena izrečene vaspitne mere drugom vaspitnom merom (član 24. ZOMUKD) i b) ponovno odlučivanje o vaspitnim merama (član 25. ZOMUKD).

U slučaju da je starijem maloletniku za učinjeno teško krivično delo izrečena kazna maloletničkog zatvora, u smislu člana 33. ZOMUKD može nastupiti zastarelost izvršenja ove kazne i to ako je proteklo (Simović et al., 2015:217-221):

- a) deset godina od osude na kaznu maloletničkog zatvora preko pet godina,
- b) pet godina od osude na kaznu maloletničkog zatvora preko tri godine i
- c) tri godine od osude na kaznu maloletničkog zatvora do tri godine.

Prema članu 107. KZ zastarelost ne teče za vreme za koje se po zakonu izvršenje kazne ne može preduzeti (obustava zastarelosti izvršenja kazne). Do obustave zastarelosti dovode okolnosti koje predviđa Zakon o izvršenju krivičnih sankcija³ za vreme čijeg trajanja ovaj rok zastarelosti ne teče.

Prekid zastarelosti izvršenja kazne nastaje preduzimanjem radnje nadležnog državnog organa radi izvršenja kazne: poziv osuđenom licu da se javi na izdržavanje kazne, raspisivanje poternice za odbeglim osuđenim licem itd (Novoselec, 2004:107-110). U sudskoj praksi su zabeleženi sledeći slučajevi prekida zastarelosti:

- 1) Zastarelost izvršenja kazne ne teče (prekid zastarelosti) za vreme dok se okrivljeni nalazi na izdržavanju kazne po drugoj presudi (rešenje Okružnog suda u Beogradu Kž. 2069/2006);

³ Službeni glasnik Republike Srbije broj 55/2014.

2) Dostavljanje presude MUP-u radi izvršenja mere bezbednosti oduzimanja predmeta, dostavljanje presude Odeljenju za izvršenje kazni, kao i davanje naloga da se po ukidanju pritvora po drugom predmetu osuđeni sprovede na izdržavanje kazne zatvora predstavljaju radnje koje prekidaju tok zastarelosti (rešenje Okružnog suda u Beogradu Kž. 484/2009);

3) Radnje koje je okrivljeni preduzeo s ciljem prinudne naplate novčane kazne na koju je osuđen ne mogu prekinuti rok zastarelosti izvršenja kazne (rešenje Apelacionog suda u Beogradu Kž. 3720/2011).

I konačno, apsolutna zastarelost izvršenja kazne nastupa kada protekne dvostruko vreme koje se po zakonu traži za zastarelost izvršenja kazne. Ona može da nastupi i u toku izdržavanja kazne zatvora. Radi sprečavanja nastupanja apsolutne zastarelosti izvršenja kazne izrečene pravnosnažnom presudom suda zbog neovlašćenog stavljanja u promet opojnih droga, vanpretresno veće je ukinulo pritvor prema okrivljenom u postupku koji se vodi za krivično delo ubistva u pokušaju radi njegovog upućivanja na izdržavanje kazne izrečene po prethodnoj osudi (rešenje Višeg suda u Novom Sadu Kv. 1140/2011).

5. NEZASTARIVOST KRIVIČNOG GONJENJA I IZVRŠENJA KAZNE

Zastarelost krivičnog gonjenja i izvršenja kazne i drugih krivičnih sankcija predstavlja opšti institut krivičnog prava, pa se primenjuje u odnosu na svako izvršeno krivično delo, na svakog učinioca i u odnosu na svaku izrečenu krivičnu sankciju. Od ovog pravila u Republici Srbiji postoje dva izuzetka.

Prvi izuzetak je predviđen u članu 108. KZ. On je inače opšteprihvaćen u savremenom krivičnom pravu kao institut. Prema ovom zakonskom rešenju krivično gonjenje i izvršenje kazne ne zastarevaju za sledeća krivična dela: a) genocid, b) zločin protiv čovečnosti, c) ratni zločin protiv civilnog stanovništva, d) ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika, e) ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, f) organizovanje i podsticanje na izvršenje genocida i ratnih zločina i g) krivična dela za koja po ratifikovanim međunarodnim ugovorima zastarelost ne može da nastupi (Stojanović, 2002:148-152).

Ovakvo rešenje je zasnovano na Međunarodnoj konvenciji o neprimenjivanju zakonske zastarelosti za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti koju je OUN usvojila 1968. godine (a tadašnja SFR Jugoslavija ratifikovala 1970. godine) i Evropskoj konvenciji o nezastarevanju krivičnih dela protiv čovečnosti i ratnih zločina⁴.

Drugi izuzetak je predviđen u članu 5. stav 3. Zakona o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima⁵. Prema ovom zakonskom rešenju krivično gonjenje i izvršenje kazne ne zastarevaju za sledeća krivična dela ako su izvršena prema maloletnicima (član 5. stav 2.): a)

⁴ Službeni glasnik Republike Srbije broj 13/2010.

⁵ Službeni glasnik Republike Srbije broj 32/2013.

silovanje, b) obljava nad nemoćnim licem, c) obljava s detetom, d) obljava zloupotrebom položaja, đ) nedozvoljene polne radnje, e) podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa, f) posredovanje u vršenju prostitucije, g) prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju, h) navođenje deteta na prisustvovanje polnim radnjama i i) iskorišćavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnom licu.

6. ZASTARELOST KOD PRAVNIH LICA

U oblasti korporativnog krivičnog prava (Jovašević, 2012:27-32), a to je pravo o krivičnoj odgovornosti i kažnjivosti pravnih lica za krivična dela se takođe javljaju osnovi koji isključuju primenu krivičnih sankcija prema pravnim licima. To su: a) prestanak pravnog lica (stečaj) i b) zastarelost.

U slučaju prestanka pravnog lica pre okončanja krivičnog postupka zbog učinjenog krivičnog dela, krivična sankcija se ne izriče ovom licu, već pravnom licu koje je njegov pravni sledbenik. U tom slučaju se pravnom sledbeniku mogu izreći sledeće sankcije (član 8. stav 1. Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela⁶ (ZOPLKD): 1) novčana kazna, 2) mere bezbednosti i 3) oduzimanje imovinske koristi.

Slična je situacija i kada pravno lice koje je oglašeno odgovornim za učinjeno krivično delo prestane da postoji posle okončanja krivičnog postupka. Tada se krivična sankcija, koja je, istina, izrečena tom pravnom licu, ne izvršava od njega, već od njegovog pravnog sledbenika (član 8. stav 2. ZOPLKD). I ovde dolaze u obzir sledeće sankcije: 1) novčana kazna, 2) mere bezbednosti i 3) oduzimanje imovinske koristi. Iz zakonske formulacije člana 9. ZOPLKD prema kojoj pravno lice odgovara za krivično delo koje je učinjeno pre pokretanja ili u toku stečajnog postupka proizlazi da okončanje stečajnog postupka isključuje mogućnost primene krivične sankcije za pravno lice koje posle tog momenta učini krivično delo.

Zastarelost je osnov koji dovodi do gašenja krivične sankcije usled proteka zakonom određenog vremena. Pošto se zastarelost određuje od strane države putem pravnih propisa, to se ona javlja kao potpuno odricanje države od prava kažnjavanja zbog proteka vremena. I ovde se razlikuje više vrsta zastarelosti. Prema vremenu od kada počinje da teče rok zastarelosti, razlikuje se: a) zastarelost krivičnog gonjenja (abolucija) i b) zastarelost izvršenja kazne i druge krivične sankcije. Korporativno krivično pravo poznaje samo zastarelost izvršenja krivičnih sankcija – kazne i mere bezbednosti (član 33. ZOPLKD), a ne i zastarelost krivičnog gonjenja.

Zastarelost izvršenja krivičnih sankcija znači da je protiv pravnog lica kao učinioca krivičnog dela okončan krivični postupak pred nadležnim sudom i da mu je izrečena kazna ili druga krivična sankcija, ali da se ona usled proteka zakonom određenog

⁶ Službeni glasnik Republike Srbije broj 98/2008.

vremena ne može izvršiti. To znači da se ovo lice smatra osuđenim bez obzira na to što mu izrečena kazna može da zastari. Za nastupanje ove zastarelosti potrebno je da je sud izrekao kaznu ili drugu krivičnu sankciju, ali da se usled nastupanja određenih okolnosti nije pristupilo njenom izvršenju ili da je izvršenje usled dejstva tih okolnosti prekinuto.

Rok zastarelosti izvršenja kazne ili mere bezbednosti se računa od pravnosnažnosti sudske odluke kojom je kazna ili druga krivična sankcija izrečena (osim kada je odluka o uslovnoj osudi opozvana, kada taj rok počinje da teče od dana pravnosnažnosti odluke o opozivanju uslovne osude). Dužina roka zastarelosti izvršenja krivične sankcije zavisi od vrste i visine sankcije koja je izrečena u konkretnom slučaju.

Prema članu 33. ZOPLKD izrečena kazna se ne može izvršiti kada protekne: 1) tri godine od osude na novčanu kaznu i 2) osam godina od osude na kaznu prestanka pravnog lica.

Na sličan način je uređeno nastupanje zastarelosti izvršenja izrečene mere bezbednosti. Tako izvršenje ovih krivičnih sankcija zastareva: 1) kad protekne vreme na koje je pravnom licu izrečena mera zabrane obavljanja određenih registrovanih delatnosti ili poslova računajući od dana pravnosnažnosti sudske odluke, 2) kad protekne pet godina od dana pravnosnažnosti presude kojom je izrečena mera oduzimanja predmeta i 3) kad protekne tri meseca od dana pravnosnažnosti sudske odluke kojom je izrečena mera javnog objavljivanja presude.

S obzirom na odredbu člana 34. ZOPLKD koja upućuje na shodnu primenu odredaba Krivičnog zakonika, prema članu 107. KZ zastarelost ne teče za vreme za koje se po zakonu izvršenje kazne ne može preduzeti (obustava zastarelosti izvršenja kazne). Do obustave zastarelosti dovode okolnosti koje predviđa Zakon o izvršenju krivičnih sankcija za vreme čijeg trajanja rok zastarelosti ne teče. Prekid zastarelosti izvršenja kazne nastaje preduzimanjem radnje nadležnog državnog organa radi izvršenja kazne. I konačno, apsolutna zastarelost izvršenja kazne nastupa kada protekne dvostruko vreme koje se po zakonu traži za zastarelost izvršenja kazne.

ZAKLJUČAK

Sva savremena krivična zakonodavstva, kao i zakonodavstva u svom istorijskom razvoju, ne samo u Srbiji, već i u drugim državama predviđaju posebne javnopravne osnove koji dovode do isključenja primene krivične sankcije prema učiniocu krivičnog dela, bilo usled nepokretanja krivičnog postupka ili usled neizvršenja izrečene kazne i drugih krivičnih sankcija. Oni predstavljaju osnove koji dovode do gašenja državnog prava na kažnjavanje i primenu drugih krivičnopravnih mera. To su osnovi koji gase pravo države na izricanje, odnosno na izvršenje izrečene krivične sankcije (*ius puniendi*). Pri tome primena ovih osnova ne dira u postojanje krivičnog dela, krivicu njegovog učinioca, odnosno zakonitost izrečene krivične sankcije.

To su javnopravni instituti koji su zakonom utvrđeni u opštem društvenom interesu (iako od njih najveću korist, benefit uživa upravo učinilac krivičnog dela). O

postojanju ovih osnova sud vodi računa po službenoj dužnosti bez obzira na to da li se učinilac dela na koga se odnose pozvao na njihovo postojanje ili nije. Tako do gašenja krivičnih sankcija u Srbiji dovode tri javnopravna osnova. To su: a) zastarelost, b) amnestija i c) pomilovanje.

Zastarelost je osnov koji dovodi do gašenja krivične sankcije usled proteka zakonom određenog vremena. Pošto se zastarelost određuje od strane države putem pravnih propisa, to se ona javlja kao potpuno odricanje države od prava kažnjavanja zbog proteka vremena. Zastarelost se daje u javnom, opštem, društvenom interesu. U uporednom zakonodavstvu (Hrvatska) se mogu naći i drugačija shvatanja zastarelosti prema kojima ona dovodi do nemogućnosti primene krivičnog zakonodavstva usled proteka određenog vremena. Zakonodavstvo i pravna teorija razlikuju više vrsta zastarelosti: a) zastarelost krivičnog gonjenja (abolicija) i zastarelost izvršenje kazne i druge krivične sankcije, b) relativna i apsolutna zastarelost i c) zastarelost za fizičko lice i zastarelost za pravno lice.

Iako se radi o opštem pravnom institutu koji se primenjuje na svako učinjeno krivično delo, svakog učinioca i svaku izrečenu krivičnu sankciju (kazne i mere bezbednosti), ipak sva zakonodavstva, pa tako i naše poznaje izuzetke – kada se ovaj institut ne može primeniti na određena krivična dela: a) međunarodna krivična dela u užem smislu i b) krivična dela protiv polne slobode prema maloletnicima.

LITERATURA

- (1) Čubinski, M. (1934) *Naučni i praktični komentar Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije*, Beograd: Geca Kon.
- (2) Đorđević, M., Đorđević, Đ. (2016) *Krivično pravo*, Beograd: Projuris.
- (3) Grozdanić, V., Škorić, M., Martinović, I. (2013) *Kazneno pravo*, Opći dio, Rijeka: Pravni fakultet.
- (4) Jovašević, D. (2011) *Maloletničko krivično pravo*, Niš: Pravni fakultet.
- (5) Jovašević, D. (2012) *Korporativno krivično pravo*, Niš: Sven.
- (6) Jovašević, D. (2013) *Praktikum za krivično pravo*, Opšti deo, Niš: Pravni fakultet.
- (7) Jovašević, D. (2016) *Krivično pravo*, Opšti deo, Beograd: Dosije.
- (8) Jovašević, D., Mitrović, Lj., Ikanović, V. (2017) *Krivično pravo Republike Srpske*, Opšti deo, Banja Luka: Univerzitet Apeiron.
- (9) Kambovski, V. (2006) *Kazneno pravo*, Opšt del, Skopje: Pravni fakultet.
- (10) Kokolj, M., Jovašević, D. (2012) *Krivično pravo Republike Srpske*, Opšti i posebni deo, Bijeljina: Univerzitet Sinergija.
- (11) Marjanovik, G. (1998) *Makedonsko krivično pravo*, Opšt del, Skopje: Prosvetno delo.
- (12) Mrvić Petrović, N. (2005) *Krivično pravo*, Beograd: Službeni glasnik.
- (13) Novoselec, P. (2004) *Opći dio kaznenog prava*, Zagreb: Pravni fakultet.
- (14) Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P. (2007) *Komentar Kaznenog zakona*, Zagreb: Narodne novine.
- (15) Radovanović, M. (1975) *Krivično pravo*, Opšti deo, Beograd: Savremena administracija.
- (16) Selinšek, Lj. (2007) *Kazensko pravo*, Splošni del in osnove posebnega dela, Ljubljana: Založba GV.
- (17) Simović, M. et al. (2015) *Maloletničko krivično pravo*, Istočno Sarajevo: Pravni fakultet.
- (18) Službeni glasnik Republike Srbije broj 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 21/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016.

- (19) Službeni glasnik Republike Srbije broj 85/2005.
- (20) Službeni glasnik Republike Srbije broj 98/2008
- (21) Službeni glasnik Republike Srbije broj 13/2010.
- (22) Službeni glasnik Republike Srbije broj 32/2013.
- (23) Službeni glasnik Republike Srbije broj 55/2014.
- (24) Stojanović, Z. (2002) *Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije*, Beograd: Službeni list.
- (25) Turković, K., et al. (2013) *Komentar Kaznenog zakona*, Zagreb: Narodne novine.

THE STATUTE OF LIMITATION IN CRIMINAL LAW OF REPUBLIC OF SERBIA

It is an established rule that anyone who commits crime will be convicted by a competent court on the legal basis. However, in practice, since ancient times the perpetrators have managed to avoid criminal proceedings or execution of a sentence prescribed by the law. This could happen due to the application of the limitation, the amnesty or the pardon rule. Those institutes are used in public interest, mostly for the political or criminal policy purpose in order for ius puniendi right of the state to be annulled. Although there are many similarities between these three institutes in terms of their nature, effect, content and importance, major differences between them could be noticed. The limitation is the extinction of the criminal sanction duo to a statutory time lapse. This paper is about the characteristics, the content, the effect and the legal nature of amnesty from the normative, theoretical and practical points of view in the modern criminal law of Republic of Serbia.

*KEY WORDS: criminal offence/ responsibility/ criminal sanction/
extinguishing/ limitation/ time*